

Özgün Makale

Türkiye’de Yaşayan 1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Vatandaşlık Algısı¹

Citizenship Perception of 1989 Bulgarian Immigrants Living in Turkey

Nihal SEÇMEZ*
Genç Osman İLHAN**

Öz

Bu çalışmada, 1989 yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye zorunlu göçle gelmiş olan Türklerin vatandaşlık algıları üzerine bir araştırma yapılması amaçlanmıştır. Çalışma grubunu Bulgaristan’da doğmuş, büyümüş, eğitim almış ve 1989 yılında Türkiye’ye göç etmiş 18 göçmen oluşturmaktadır. Çalışma grubunu oluşturan bu göçmenlerin yaşları 49 ile 80 arasında değişmekte olup o tarihten bu zamana Türkiye’de ikamet etmektedirler. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenoloji deseni tercih edilmiş ve veriler yüz yüze görüşme yapılarak 2019 yılı içerisinde toplanmıştır. Veri analizi sonucunda; 1989 göçünü yaşamış göçmenlerin vatandaşlık algılarının üzerinde etkili olan vatan ve vatandaşlık kavramlarının oluşumunda tesiri olan eğitim, fikir ve tutumlar, unsurlar, çifte vatandaşlık ve Avrupa Birliği gibi bulgulara ulaşılmıştır. Çalışma sonunda 1989 göçünü yaşamış göçmenlerin vatandaşlık algılarının iki ülkedeki yaşantılarına ve karşılaştıkları birçok farklı duruma göre değişiklik gösterdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: 1989 Göçü, Türkiye, Bulgaristan, Göçmen, Göç, Vatandaşlık Algısı.

Abstract

In this study, it is aimed to conduct a research on the citizenship perceptions of the Turks who came to Turkey from Bulgaria in 1989 by forced migration. The research was carried out with 18 Turkish immigrants who were born, raised, educated in Bulgaria and immigrated to Turkey in 1989. The ages of these immigrants, who constitute the study group, vary between 49 and 80 and they have been residing in Turkey since then. Phenomenology design, one of the qualitative research approaches, was preferred in the study; the data were collected in 2019 by face-to-face interviews. In the research, the concept of "homeland", which is effective on the "citizenship" perceptions of immigrants who have migrated in 1989, the findings such as "education", "ideas and attitudes", "elements", "dual citizenship and the European Union", which have an effect on the formation of the concept of citizenship, were reached through content analysis. At the end

¹ Makale başvuru tarihi: 15.09.2022. Makale kabul tarihi: 14.10.2022.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, nihal.secmez@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8082-1586.

** Doç. Dr, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitim Bölümü, Yıldız Teknik Üniversitesi, gosman@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4091-4758.

of the study, it was seen that the citizenship perceptions of the immigrants who experienced the 1989 migration vary according to their lives in the two countries and many different situations they encounter.

Keywords: Migration of 1989, Turkey, Bulgaria, Immigrant, Immigration, Perception of Citizenship.

Giriş

Toplumsal yaşamın daha düzenli ve sürdürülebilir olmasının temel koşullarından biri vatandaşlık konusunda geliştirilen politikalar ve vatandaşlık eğitimidir. Bir ülkeye mensup olan vatandaşın içinde bulunduğu toplumu anlaması, açıklaması ve bu toplumun dinamiklerine uygun hareket etmesi beklenmektedir. Bunu belirleyen en önemli etkenlerden biri devletlerin vatandaş yetiştirme anlayışları ile bunun eğitime ve diğer alanlara yansımalarıdır. Tarihsel süreç içerisinde vatandaşlık anlayışı ile ilgili birçok görüş ortaya atılmış, vatandaşlığın ne olduğu tartışılmıştır. Vatandaşlık kavramı bu süreç içerisinde meydana gelen değişimlere göre farklı şekillerde yorumlanmış, birçok tanım ve sınıflaması yapılmıştır (Kuş, 2020, s.11). Vatandaşlık kavramı herkes tarafından bilinen, ama tanımlanması güç bir kavram olarak karşımızda durmaktadır (Gündüz ve Gündüz, 2007, s.2).

Vatandaşlık kavramına yönelik bazı tanımlamalara bakıldığında Marshall (2000) tarihsel süreç içerisinde sırasıyla; medeni, siyasal ve sosyal hakların bir araya gelmesiyle vatandaşlık kavramının oluştuğunu ifade etmektedir (s.21). Üstel (2019) ise vatandaşlığı devlete yönelik bir aidiyet olarak belirtirken, vatandaşlık kavramını bireye verilen hak ve sorumlulukların yer aldığı yasal bir statü olarak tanımlamaktadır (s.323). Ancak vatandaşlık sadece yasal bir statü ile sınırlı olmayıp vatandaşların sosyal, siyasal ve kamusal alanlarla aktif olarak kurulan iletişiminde de beraberinde getirmektedir. Vatandaşlık kavramının siyasi, hukuki, sosyal ve kültürel birçok boyutu bulunurken bu kavram devlet ve birey arasındaki karşılıklı ilişkiyi ifade etmektedir (Türk, 2020, s.165). İlgili literatürde vatandaşlık kavramı ulusal kimlik şeklinde, evraklar, haklar, görev ve sorumluluklar temelinde olmak üzere dört farklı şekilde ifade edilmektedir (Kadıoğlu, 2012, s.22). Ulusal veya millî kimlik olarak tanımlanan vatandaşlıkta, ulusal bir kimliğe sahip olmak ve ulusa karşı sorumlulukların bilincinde olmak önemlidir (Uçman, 2018, s.11). Evraklar temelinde ifade edilen vatandaşlıkta ise kişilerin hukuki durumlarını ve vatandaşlık bağını belirleyen birtakım evraklar söz konusudur. Haklar temelinde ifade edilen vatandaşlıkta siyasi, sosyal, medeni birtakım haklar söz konusu olurken, bunlar ülkelerin haklar ve sorumluluklar konusundaki düşünce ve tutumuna göre değişiklik göstermektedir. Görev ve sorumluluklar temelinde ifade edilen vatandaşlıkta ise ülkeler vatandaşlarının yerine getirmesini istedikleri birtakım görevlerden söz etmektedir. Bu vatandaşlık anlayışında, haklardan çok görev ve sorumluluk bilinci yüksek vatandaş vurgusu yapılırken bu durum ülkelerin eğitim programlarında kendisini gösterir (Uçman, 2018, s.14).

Ulus-devletlerin oluşmasıyla birlikte ise vatandaşlık tanımlamasında millî kimlik ön plana çıkmış, ortak dil, kültür ve coğrafya vatandaşların devlete karşı aidiyet duygusunu hissetmesinde önemli bir etken olmuştur (Kuş, 2020, s.18). Bu nedenle ulus-devletler üyelerini, ortak amaç ve değerler, ortak dil ve kültür gibi öğeleri ön planda tutan vatandaşlar olarak ifade etmiş bunun yerleşmesinde önemli araçlardan biri ise eğitim olarak görülmüştür (Mumyalmaz, 2013, s.25). Çok uluslu imparatorlukların dağılmasıyla birlikte, millî kimlik esas alınarak kurulan devletlerden biri de Bulgaristan olmuştur. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı sonucunda imzalanan Ayaste-

fanos anlaşması ile özerk hâle gelen Bulgaristan, 1908 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir (Yıldırım, 2020, s.46). Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan, bu tarihten itibaren Türklere yönelik ayrımcı politikalar takip etmiştir. Bulgaristan'da siyasi atmosfer değişiklik gösterse de egemen olan rejimlerin değişmeyen hedefleri ülkedeki en büyük azınlık kitle olan Türk-Müslüman nüfusu asimile etmek veya onları göçe zorlamak olmuştur (Özdal, 2020, s.143). Homojen bir Bulgar devleti oluşturma ideali nedeniyle Türklere yönelik uygulanan bu politikalar, anavatan Türkiye'ye yapılan göçleri beraberinde getirmiştir. 93 Harbi ile başlayan ve Balkan savaşları ile devam eden bu göç dalgası ulus inşa sürecinin bir sonucu olarak görülmüş ve daha çok siyasi, dinsel, kültürel nedenlere bağlı çatışmalar sonucu gerçekleşmiştir (Çalışkan, 2019, s.5).

2. Dünya Savaşından sonra Bulgaristan'da komünist rejimin hâkim olmasıyla birlikte Türklerin durumu daha da zorlaşmıştır. Türklerin topraklarının kooperatifleşme adı altında ellerinden alınması, Türk aydınlarına yönelik ortaya çıkan baskılar, Türkçe eğitim ve öğretimin engellenmesi gibi sebepler göç hareketlerini hızlandırmıştır. 1950-51 göçü, daha sonrasında gerçekleşen 1968 Yakın Akraba Göçü Türklere yönelik başlatılan baskı ve kısıtlamaların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kemaloğlu, 2012, s.44). Bulgar Komünist rejimi daha da ileri giderek, 1984 yılının Aralık ayında Türklerin isimlerini zorla Slav-Bulgar isimleriyle değiştirmeye başlamış bundan sonraki süreçte Bulgaristan'da, Türkçe konuşmak, geleneksel kıyafetleri giymek, dinî görevleri yerine getirmek gibi örf, âdet ve dinî ibadetler tamamen yasaklanmıştır (Hacısalihioğlu, 2012, s.173). Komünist rejim Bulgaristan'da yaşayan Türklerin aslında Osmanlı zamanında zorla Müslüman olan Bulgarlar olduğu söylemiyle başlattığı bu faaliyetlere bir neden aramış ve bu süreci "soya dönüş" olarak ifade etmiştir (Demirhan, 2020, s.92). Komünist rejimin iktidara gelmesi ile başlayan baskı ortamı Todor Jivkov döneminde ise Türk ve Müslüman nüfusun inkârına varan farklı bir boyut kazanmıştır (Memişoğlu, 2002, s.262). Bulgaristan'da en büyük azınlık kitleyi oluşturan Türklere yönelik başlatılan asimilasyon süreci ile Türk kimliği ve kültürü yok edilmeye çalışılmış, Türkler farklı bir kimlik dayatması ile karşı karşıya kalmıştır. Buna karşı gelenler para ve hapis cezası alırken, bazıları ise Belene Toplama Kampı'na sürgün edilmiştir (Kurtuluş, 2019, s.106). Türklerin direnişleri, alınan uluslararası tepkiler Todor Jivkov ve hükümetinin yeni bir göç kararı almasını gerektirmiş ve 1989 yılında Türklerin zorunlu göçü başlamıştır. 1989 Zorunlu Göçü ile 300 binden fazla soydaş Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir (Şimşir, 2012, s.441). Bulgaristan hükümeti ise Türklerin zorunlu göçünü "büyük gezi" olarak yorumlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti ise Bulgaristan Türklerinin ülkeye uyum sağlayarak, yeni düzene adapte olabilmeleri için gerekli önlemleri almaya çalışmıştır. O tarihlerde Türkiye'ye gelmiş Türk göçmenler günümüzde çifte vatandaş olarak hem ülkemizde hem de Bulgaristan'da yaşamlarını sürdürmektedirler. Görüldüğü üzere 1989 yılında başlayan göç ile birçok kişi Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiş ve yerleşik hayatlarına devam etmişlerdir.

İlgili literatür incelendiğinde Bulgaristan'da yaşanan asimilasyon süreci ve sonucunda gerçekleşen 1989 göçünün ele alındığı bazı çalışmaların yer aldığı görülmektedir (Kemaloğlu, 2012; Şimşir, 2012; Hacısalihioğlu, 2012; Kurtuluş, 2019; Yorulmaz, 2012; Atasoy, 2010; Gündüz, 2015; Ramadan, 2019; Çağlayan, 2009; Hacıoğlu, 2014; Alişoğlu, 2020; Zafer, 2010; Özkan, 2010; Demirhan, 2019; Atasoy ve Alkar, 2018; Fevzi, 2015; Çetin, 2008; Türker, 2004; Haliloğlu, 2018; Savaş, 2011; Yayıntaş, 2021; Eklemezler ve Adiloğlu, 2021). Bu çalışmalarda Bulgaristan'da 1984-1989 yılları arasında Türklere yönelik uygulanan asimilasyon sürecinin sosyal, siyasi, kültürel olarak yansımaları ele alınmıştır. İlgili çalışmalarda 1989 göçüne giden süreç farklı yönleriyle tartışılmış, göçün insanlar üzerindeki etkileri ve göç sonucu yaşanan uyum ve adaptasyon süreci ifade edil-

miştir. Bu çalışma ise göçü yaşayan kişilerin vatandaşlık algılarının tespiti üzerine kurgulanmıştır. Bu yönüyle ve eğitsel süreçleri araştırma sürecine dâhil etmesiyle daha önceki çalışmalardan ayrıştığı söylenebilir. Çalışmanın amacı 1989'da Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş Bulgaristan Türklerinin vatandaşlık algısı, vatan kavramı, vatandaşlık algısının oluşumunda etkili unsurlar, Bulgaristan'da aldıkları eğitimin vatandaşlık tutumlarına etkisi, çifte vatandaşlık ve Avrupa Birliği gibi konularda düşünce ve tutumlarının incelenmesidir. Araştırma konusu itibariyle genelde göç, göçmen, vatandaşlık özelde 1989 göçünü yaşayanların vatandaşlık algıları üzerine olması çalışmayı özgün ve yenilikçi kılmaktadır. Bu açılarından, çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Tüm bunlara ilaveten ilk yazarın 1989 göçünü yaşamış bir ailenin mensubu olması çalışmayı ve araştırmayı daha anlamlı kılmaktadır. Aynı zamanda bu araştırmanın iki yazarının 1989 Türk göçünde yaşananları çizgi romana dönüştürdükleri ve 2021 yılında yayınladıkları bir makaleleri alanda yer almaktadır (Seçmez ve İlhan, 2021).

Yöntem

Türkiye'de yaşayan 1989 Bulgaristan göçmenlerinin vatandaşlık algısının incelendiği bu çalışma nitel desende kurgulanmış fenomenoloji çalışmasıdır. Fenomenoloji çalışmaları bir kavram ya da olguyu anlamayı amaçlar (Patton, 2012, s.104). Günlük hayatımızda çeşitli biçimlerde karşılaştığımız ve farkında olduğumuz ancak ayrıntılı ve derinlemesine kavrayamadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 69). Bu sayede fenomenoloji çalışmaları bir olguyu daha iyi kavrayıp anlamamızı sağlayacak sonuçlar, açıklamalar ve örnekler ortaya koyabilir. Bu çalışmada vatandaşlık olgusu, 1989 Bulgaristan göçmenlerinin gözünden anlaşılmasına çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 1989 zorunlu göçüyle Türkiye'ye gelmiş ve yerleşmiş 18 göçmen oluşturmaktadır. Çalışma grubu belirlenirken kriter örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Patton, 2012, s.238). Araştırma grubu belirlenirken bazı kriterlere dikkat edilmiştir. Bu kriterlerden biri, 1989 yılında göçle Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiş olmaktır. Yaşanan göç dalgasının vatandaşlık algısına etkisinin anlaşılması için bu kriter önemlidir. İkinci kriter, katılımcıların yaşanan göç sürecinin farkında olunması için '1989 yılında en az 20 yaşında olmak' olarak belirlenmiştir. Vatandaşlık algısının eğitimle ilişkisinin anlaşılması için üçüncü kriter 'Bulgaristan'da eğitim almış olmak' olarak kurgulanmıştır. Çalışma gurubunu 8 kadın 10 erkek olmak üzere 18 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 49 ile 80 arasında değişmektedir. Bunun yanında katılımcılardan biri ilkokul, 11'i lise, 6'sı ise üniversite mezunudur. Katılımcıların görüşleri verilirken bulgular kısmında kısaltmalara gidilmiş ve K1-K2 şeklinde gösterilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun tercih edilmesinin sebebi araştırmada seçilen yöntemeye uygun olması ve derinlemesine veri toplanmasına imkân tanınmasıdır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulması için ilk önce ilgili literatüre dayalı geniş bir soru havuzu araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Ardından göç, eğitim ve de 1989 göçü çalışan 3 uzmandan öneri ve görüş alınmıştır. Daha sonraki aşamada ise 1989 göçü yaşamış iki kişiyle pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma sonrası analizler yapılmış ve tekrar uzmanların görüşlerine başvurulmuştur.

Uzmanların yeni önerileri ve görüşleriyle beraber forumun son hâli araştırmacılar tarafından düzenlenmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

1989 göçüyle Türkiye’de yaşamaya başlayan Türk vatandaşlarıyla bireysel görüşmeler yapılmıştır. Bireysel görüşmeler, araştırmacı ile araştırmanın özneleri arasında geçen kontrollü ve amaçlı sözel iletişim biçimidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.129). Görüşmeler sırasında araştırmacılar not almış ve katılımcıların izniyle ses kaydı tutmuştur. Görüşme süreleri 22 ile 51 dakika arasında değişmektedir. Araştırmacıların gerçekleştirdiği bireysel görüşme kayıtlarının transkripsiyonu çıkartılmıştır. Elde edilen veriler nitel veri analizi olan içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi, verilerin sırasıyla kod, kategori ve temalarının çıkarılmasıyla elde edilen nitel verinin derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olan analiz yöntemidir (Patton, 2012, s. 453). İçerik analizinde amaçlanan, elde edilen verileri açıklayacak kavramlara ulaşmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler belirli kavram ve temalar altında düzenlenip bir araya getirilerek yorumlanır. Çalışmada veriler doğrudan alıntılarla sunulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.239)

Bulgular

Bu kısımda bulgulara başlıklar hâlinde yer verilecektir. Her başlık altında katılımcıların belirttikleri görüşlerden örnekler sunulacaktır.

Vatan kavramı

Katılımcıların vatan kavramı ile ilgili verdiği cevaplara bakıldığında, yoğun olarak rahat ve özgür bir yaşam üzerinde durdukları görülmektedir. Bu durumun en önemli nedeni Bulgaristan’da özellikle 1984-1989 yılları arasında Türklere yönelik başlatılan ‘soya dönüş’ sürecinin, Türkler üzerinde yarattığı yoğun baskı ve kısıtlamalardır. Türklerin bu dönemde maruz kaldığı baskılar göz önüne alındığında, Türkiye’ye göç etme nedenlerinin başında özgür ve rahat bir yaşam ortamına kavuşma isteği gelmiştir. Bu nedenle katılımcıların vatan kavramı ile millî kimlik ve inançları nedeniyle ötekileştirilmedikleri bir yaşam arasında sıkı bir bağ kurdukları görülmektedir. Katılımcılar vatan kavramı ile ilgili görüşlerini şu sözlerle dile getirmişlerdir;

K3 “Doğduğun, büyüdüğün, özlediğin, senin için huzur ifade eden topraklar.” olarak belirtirken K8, “Rahat ve özgür bir şekilde hayata devam edebildiğim, üzerinde yaşam sürdüğüm bu topraklar benim vatanımdır.” K10 ise, “Milliyetimi, dinimi özgürce yaşayabildiğim yer benim için vatanıdır.” şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların millî kimlik ve inançları nedeniyle baskı altına alınmadıkları, farklı bir kimlik dayatmasına maruz kalmadıkları özgür bir ortam ile vatan arasında bir ilişki kurdukları anlaşılmaktadır.

Katılımcıların vatan kavramı konusunda değindikleri bir diğer nokta bayrak olmuştur. Bu konuda bazı katılımcıların ifadeleri şöyledir;

K1 vatan kavramı ile ilgili düşüncelerini ‘Vatan dediğimizde benim aklıma ilk olarak ve en önemlisi Türk bayrağı ve onun altında yaşamak geliyor.’ şeklinde belirtirken, K12 ‘Vatan benim için ay yıldızlı kan kırmızı bayrağı ifade eder.’ olarak ifade etmiştir. Katılımcıların bayrak konusunda hassas oldukları, bayrağı ifade ederken ay yıldız, kan kırmızısı gibi betimlemelere yer verdikleri görülmektedir. Bu durum Bulgaristan’da yaşanan ve anavatan Türkiye’ye göç ile sonuçlanan olaylar karşısında Türk bayrağının göçmenler için ne kadar önemli olduğunu ve onlar için bir umut barındırdığını göstermektedir.

Katılımcılar ayrıca vatan ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ü sıklıkla bir arada dile getirmektedir. Katılımcıların bu konudaki bazı ifadeleri ise şöyledir;

K4 *'Atatürk'ün değerlerine bağlı olmak, fikirlerini önemsemek ve onun manevi önderliğinde vatan için çalışmayı ifade ediyor.'* olarak düşüncelerini ifade ederken K10 ise, *'Benim için vatan, Mustafa Kemal Atatürk'ün değer ve çabaları ile bize bıraktığı mirastır.'* şeklinde dile getirmiştir. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında cumhuriyetin değerlerine bağlı oldukları ve fikirlerini önemsedikleri anlaşılmaktadır.

Katılımcıların vatan kavramı ile bağ kurdukları bir başka nokta ise aidiyet oluşturma noktasında olmuştur. Bu konuda katılımcılar şu ifadeleri kullanmıştır;

K11, *'İlk olarak kendimi rahat ifade edebildiğim, kendimi ait hissettiğim yerdir.'* şeklinde düşüncelerini ifade ederken K18 ise, *'Vatan benim açımdan aidiyet duygusunu hissedebildiğim yerdir. Oraya ait olup olmadığın sorgulanmaya başladığında her şey çok farklı bir boyuta ulaşıyor.'* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların vatan kavramı ile kendini ait hissetme arasında oluşturdukları ilişkinin ortaya çıkması, Bulgaristan'ın Türkler üzerinde farklı dönemlerde uygulamaya çalıştığı politikalarının bir sonucudur. Bulgaristan'da yaşayan Türkler millî kimlikleri ve inançları nedeniyle farklı uygulamalara maruz kalmış, bu durum da onların aidiyet duygusunu zedelemiştir. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında vatan olarak benimsedikleri yere kendilerini ait hissetmek istedikleri anlaşılmaktadır.

Vatandaşlık kavramı hakkındaki görüşleri

Katılımcıların genel olarak vatandaşlık bağı ile vatan ve millet sevgisini birlikte ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcılar, bir ülkeye vatandaşlık bağı ile bağlı olmanın bir gerekliliği olarak vatan ve millet sevgisini ön plana çıkarmaktadır. Katılımcıların, aynı zamanda bir ülkenin vatandaşı olmanın diğer bir koşulu olarak millî ve manevi değerlere sahip çıkmanın gerekliliğini ifade etmeleri, bu konudaki hassasiyetlerini göstermesi açısından önemlidir. Bu konuda bazı katılımcılar şu ifadeleri dile getirmiştir;

K1, *'Vatandaş yani Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak ifade edecek olursak ilk olarak içinde millet sevgisi, bayrak sevgisi ve Atatürk sevgisi bulunan kişidir.'* K2, *'Milletini seven ve onun için kadın erkek ayrımı yapmadan çalışan ilerlemeyi ve gelişmeyi hedefleyen kişi olarak tanımlayabilirim.'* K7, *'Vatandaş, ülkesine ve bayrağına bağlı, genel olarak kendisinin ve toplumun yükselmesini ilk amaç edinen bireylerdir.'* K8 ise, *'Bir ülkenin vatandaşı demek, vatanına değer veren, vatani için çabalayan, tarihi, büyüklerini bilen ve onun izinden durmadan daha ileriye hep ileriye gitmeye çalışan kişiyi ifade eder.'* şeklinde düşüncelerini dile getirmişlerdir. Katılımcılar vatandaşlık bağı ile vatan ve millet sevgisini ifade etmenin yanında, bir ülkenin vatandaşı olmanın gerekliliği olarak çalışmanın önemi üzerinde durmaktadırlar. Katılımcıların bu konudaki fikirlerini ifade ederken, aynı zamanda kadın erkek ayrımı yapmadan çalışmanın gerekliliğine vurgu yapmaları önemlidir.

Katılımcıların bir ülkenin vatandaşı olma konusunda üzerinde titizlikle durdukları bir diğer nokta ise yaşadıkları ülkenin vatandaşlarına tanımış olduğu hak ve sorumlulukların bilincinde bir yaşam sürmek olmuştur. Bu konuda bazı katılımcıların ifadeleri ise şöyledir;

K13, *'Ait olduğun ülkenin sana verdiği haklar çerçevesinde yaşam sürmektir.'* K16, *'Ait hissettiğim ülkede hak ve sorumluluklarımı bilmek ve ona uygun bir şekilde yaşamaktır.'* K18 ise, *'Üzerinde yaşam sürdüğün ve ekmeğini yediğin topraklarda sana verilen haklar ve sorumluluklar dâhilinde bir yaşam sürmek, devletine ve milletine zarar verecek tutumlardan kaçınmaktır.'* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılar vatandaşlık bağını ifade ederken yaşadıkları ülkenin hak ve sorumlulukları

çerçevesinde bir yaşam sürmek üzerinde durmaktadır. Katılımcılar bu konudaki görüşlerini dile getirirken hak, sorumluluk, disiplin gibi kavramlara daha titiz yaklaşımlarının bir nedeni olarak Bulgaristan'da almış oldukları eğitimin bu konudaki katkıları üzerinde durmuşlardır.

İdeal vatandaş hakkındaki görüşleri

Katılımcılar bir ülkeye mensup olan vatandaşın sahip olması gerektiğini düşündüğü özellikleri ifade ederken iyi düzeyde eğitim almış, gelişim ve yenileşmeye açık bireyler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Vatandaş olarak iyi bir eğitim almış olmanın yanı sıra ahlaki ilkelerden taviz verilmemesi noktasına da dikkat çekmeleri önemlidir. Bu konuda bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir;

K11, *'Öncelikle çalışkanlığı ilke edinmeli, mutlaka günümüz şartlarında yeterli düzeyde eğitim almış olmalı, ahlaki çerçevede bir yaşam sürmeli, yabancı dil bilmeli ve dünyada yaşanan gelişmeleri takip etmelidir.'* K15, *'İyi bir eğitim almalı, kendini geliştirmeli, çalışkan olmalı ve bunları yaparken ahlaki ilkelerden taviz vermemelidir. Kendini geliştirme yönünde istekli olmalıdır.'* K18 ise, *'Uluslararası düzeyde yeterli sayılacak bir eğitim alırken, kendini farklı noktalarda geliştireceği için, kendi ayakları üzerinde durabilecek saygın bireyler iyi ve yararlı birer vatandaş olabilir.'* şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcılar, bir ülkeye mensup olan vatandaşın mutlaka yeterli düzeyde bir eğitim almış olması gerektiğine değinirken, aynı zamanda yabancı dile de sahip olmasının gerekliliği üzerinde durmaktadır. Katılımcılar, Bulgaristan'da aldıkları eğitimin yabancı dil konusunda etkili olduğunu ve diğer milletten insanlarla iletişim kurmadaki tutumlarının bu konuya yaklaşımlarına tesir ettiğini dile getirmişlerdir.

Katılımcıların değindikleri diğer bir nokta, yaşadıkları ülkeye maddi ve manevi bağlılıklarının yanında farklı görüş ve inanca sahip bireylere karşı saygılı bir yaklaşımı benimseme konusundaki görüşleridir. Bazı katılımcıların bu konudaki ifadeleri şöyledir;

K8, *'Millî değerlerine ve kimliğine bağlı olmanın yanında farklı olanlara saygı duymalı, kimsenin yaşam hakkına engel olmamalıdır.'* şeklinde ifade ederken, K10 ise bu konudaki görüşlerini *'Çalışkan, ülkesini seven ayrıca bayrağına, yaşam sürdüğü topraklara bağlı olmalıdır.'* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında evrensel değerleri benimsedikleri ve buna uygun bir vatandaş profili oluşturdukları görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Vatandaş Profili

Katılımcıların büyük çoğunluğu Türkiye'nin vatandaş yetiştirme konusundaki tutumuna bakıldığında ilk olarak dinî ve geleneksel değerlerine bağlı vatandaş yetiştirmeye önem verdiğini düşünmektedir. Katılımcıların bu konudaki görüşleri ise şu şekildedir;

K2, *'Türkiye'nin din ve dinî değerleri ön planda tutan, geleneklerine ve kültürüne bağlı vatandaşlar yetiştirmeye yönelik bir sistemi olduğunu düşünüyorum'* K5, *'Bugünkü sisteme bakıldığında dinî algılar ön planda tutuluyor. Ama saygı duyduğum bir yanı da manevi değerlerimizin bir ölçüde önemli tutulması ve aile bağlarının değerli olması.'* K6 ise bu konudaki görüşlerini, *'Ahlaki, değerlerine bağlı, dinî öğeleri ön planda tutan bir vatandaş profilinin olduğunu düşünüyorum.'* şeklinde dile getirmiştir. Katılımcılar Türkiye'nin öncelikle dinî ve geleneksel değerleri ön planda tutan ve bu değerlere bağlı vatandaşlar yetiştirmeyi amaçladığını ifade etmektedir. Ayrıca katılımcıların manevi öğelerin ve aile bağlarının değerli görülmesinin önemi üzerinde durmaları değindikleri bir başka durum olmuştur.

Katılımcıların bu konudaki görüşlerini ifade ederken sık sık Türkiye ve Bulgaristan'ın vatandaş yetiştirme anlayışı ve bunun eğitime yansımaları üzerinde durdukları görülmektedir. Katı-

lımcılar 1989 göçüne kadar ki süreçte Bulgaristan'da eğitim almış olduklarını dile getirerek bu konuda bir karşılaştırmaya gittiklerini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri şu şekildedir;

K8, *'Türkiye'de eşit bir eğitim sistemi olduğunu düşünmüyorum. Geleneksel değerlerle bir eğitim söz konusu. Bulgaristan ile kıyasladığımda kesinlikle arasında çok fark var. Orada liseye kadar eğitim zorunluken buraya geldiğimizde henüz ortaokul zorunluymuştu. Biz iş ve meslek açısından daha kaliteli bir eğitim aldık. Okulu bitirince şimdi ne olacak kaygımız olmadı. Bunların hepsi planlı ve programlı yürütülüyordu. Orada yetişen insanların aldığı eğitim ile buradakiler kıyaslanamaz.'* K12, *'İki ülke olarak bakarsak arasında kesinlikle çok fark var. Burada parasal ayırım var. Bulgaristan'da eşitlik vardı. Spor yapan, zanaattan, tarımdan, üretimden anlayan bilgili insanlar yetişiyordu. Orada yabancı dil de önemli bir de Bulgaristan'da eğitim eşit öyle özel okul falan yok, Türkiye'de eğitim çok bölünmüş hâlde.'* K13 ise, *'Bulgaristan'da dışarıya ve içeriye uyum sağlayacak herkes aynı eğitimi alarak eşit vatandaş olacak. Kültürlü ve çalışkan olacak. Kadın veya erkek fark etmez, herkes eşit eğitim alacak. Burada ise dinî değerler daha baskın geliyor.'* şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır. Katılımcılar iki ülke arasındaki eğitim seviyesi farkını dile getirirken, Bulgaristan'da iş, meslek, yabancı dil vs. alanlarında çok yönlü ve eşit şartlarda bir eğitim aldıklarını ve daha kültürlü ve uyumlu vatandaşlar olarak yetiştiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar her iki ülkenin kendi maddi ve manevi değerlerine uygun eğitim vermeyi amaçladığını ifade ederken Bulgaristan'ın vatandaş yetiştirme noktasında daha eşit fırsatlarda, daha kapsayıcı ve güncel bir eğitim anlayışı ile hareket etmiş olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca katılımcıların Türkiye'de bölgesel anlamda bile değişen eğitim seviyesi farkını dile getirerek, eğitimde parasal ayrımların getirdiği eşitsizlik üzerinde durmaları değindikleri diğer bir nokta olmuştur. Katılımcılar Bulgaristan'da aldıkları eğitimden de yola çıkarak yerli halk diye ifade ettikleri toplumdan, eğitim ve kültür seviyesi, gelişime ve yenileşmeye açık olmak, dürüst, saygılı ve çalışkan gibi özellikleriyle ayrıştıklarını ifade etmişlerdir.

Cifte Vatandaşlık ve Avrupa Birliği

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu kendini bir Avrupa Birliği vatandaşı olarak tanımladığını belirtmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu Avrupa Birliği pasaportuna sahip oldukları için kendilerini aynı zamanda birliğin bir vatandaşı olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda bazı katılımcıların görüşleri şu şekildedir;

K6, *'Kendimi bir Avrupa vatandaşı olarak tanımlayabilirim çünkü Avrupa Birliği pasaportuna sahibim.'* K18 ise, *'Evet, pasaporta sahip olmam kendimi bir Avrupa vatandaşı olarak da görmemi ve buna göre bir yaşam düzeni oluşturmamı sağlıyor.'* şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir. Katılımcıların Avrupa Birliği pasaportuna sahip olmaları ve bu nedenle birliğin üyesi olan ülkelerin vatandaşlarına tanınan haklardan aynı şekilde yararlanmaları, kendilerini aynı zamanda bir Avrupa Birliği vatandaşı olarak tanımlamalarını sağlamaktadır. Katılımcıların buna uygun bir yaşam düzeni oluşturma yönündeki ifadeleri, Avrupa Birliği pasaportuna sahip olmanın ve onun getirdiği haklardan yararlanmanın bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcıların Avrupa Birliği vatandaşlığına sahip olma konusunda ifade ettikleri bir diğer görüş Bulgaristan'da doğmuş olmalarıdır. Bu konuda bazı katılımcıların ifadeleri şöyledir;

K3, *'Bulgaristan'da doğup yaşamımın bir kısmını orada geçirmiş olmam nedeniyle kendimi öyle tanımlıyorum.'* olarak ifade ederken, K16 ise, *'Bulgaristan'da doğdum ve orasıyla bir bağlantım var.'* şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcıların, Bulgaristan'da doğmuş ve 1989 yılında Türkiye'ye göç edinceye kadar yaşamlarının bir kısmını Bulgaristan'da geçirmiş olmaları bu konuda önemli bir faktördür.

Katılımcılar kendilerini aynı zamanda Avrupa Birliği vatandaşı olarak tanımlarken farklı millî kimliklere ve dinî inançlara sahip olan kişilere karşı hoşgörülü yaklaşımlarında ve yaşam alanlarına saygı duymalarında, yetişmiş oldukları sistemin kendilerine kazandırmış olduğu özelliklerin etkili olduğunu dile getirmişlerdir. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri şöyledir;

K4, *'Bakış açısı olarak her fikre ve inanişe saygılı olmamın bu konuda etkili olduğunu düşünüyorum.'* K10, *'Özgür düşünce ortamı, yenileşmeye ve üretmeye açık, farklılıklara saygı açısından öyle görüyorum.'* K12 ise, *'Bulgaristan'da almış olduğumuz eğitimin, bizi çok yönlü ve gelişime açık yetiştirmiş olmasını bu konuda önemli bir etken olarak görüyorum.'* şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında, evrensel değerleri benimsedikleri ve birliğin içerisindeki farklılıklara saygılı olmalarının bir sonucu olarak kendilerini aynı zamanda Avrupa Birliği vatandaşı olarak tanımladıkları görülmektedir. Aynı zamanda katılımcılar, Bulgaristan'da çok yönlü ve gelişime açık vatandaşlar olarak yetişmiş olmalarının bu konuda etkili olduğunu düşündüklerini dile getirmişlerdir.

Katılımcıların hem Türkiye hem de Bulgaristan vatandaşlığına sahip olması durumu çifte vatandaşlık olarak ifade edilmektedir. Çifte vatandaşlık ile sahip olunan hak ve sorumlulukların, millî kimlik ve değerler noktasında bir kırılmaya sebep olup olmayacağı noktasında yöneltilen soruya katılımcıların verdikleri bazı cevaplar şu şekildedir;

K3, *'Değerlerinden ve kimliğinden bir şey kaybetmez, bu durum daha çok iki ülkenin yararına olur.'* K10, *'Öyle bir şey söz konusu olamaz. Nereye gidersem gideyim veya yaşarsam yaşayayım ben bir Türk'üm.'* K14, *'Görülemez. Bulgaristan'dan gelen vatandaşlarımızın hepsi Türk'tür ve Türklüklerini kesinlikle kaybetmemişlerdir ve kaybetmezler.'* K15 ise, *'Bence kaybetmezler. Eğitilmiş ve kültürüne bağlı her birey bu ikisini çok güzel ayırabilir. Bu konu o zaman bir tehdit unsuru olmaktan çıkabilir.'* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların bu konudaki görüşlerine bakıldığında büyük çoğunluğunun, çifte vatandaşlık durumunun ve Avrupa Birliği pasaportuna sahip olmanın getirdiği hakların millî kimlik ve değerlerine bağlılığı zayıflatacak bir durum olmasının mümkün olmadığını düşündükleri görülmektedir. Millî kimlikleri ve dinî inançları nedeniyle Bulgaristan'da yaşadıkları baskı ve zulümler, Bulgaristan Türklerinin bu konuya daha hassas yaklaşımlarının bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı katılımcılar ise kendilerinden sonraki kuşakların bu durumdan olumsuz etkilenebileceği ve bu konuda bir kırılma yaşayabilecekleri konusunda tedirgin olduklarını dile getirmişlerdir. Bazı katılımcılara göre sonraki kuşakların Avrupa Birliği üyesi ülkelere sosyoekonomik nedenlerden dolayı çalışma ve yerleşme amacıyla gitmeleri ve bu durumun kalıcı hâle gelmesi bu noktada önemlidir.

Göç ve uyum sorunları

Katılımcılar şive farkının olmasından dolayı Türkiye'deki vatandaşlarla bir uyum sorunu yaşadıklarını ve anlaşmakta zorlandıklarını dile getirmiştir. Bu durum Bulgaristan'dan göç eden Türklerin bir iletişim sorunuyla karşılaştıklarını göstermektedir. Ayrıca Bulgaristan'ın eğitim sistemi ile Türkiye'nin eğitim sistemi ve programlarının farklılığı da Bulgaristan göçmenlerinin sorun yaşadığı bir başka durum olmuştur. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri şöyledir;

K1, *'Dilimizde şive farkı olduğu için, ilk başlarda anlaşmakta, derdimizi anlatmakta zorlanmıştık.'* K10, *'Okula başladığımızda aldığımız eğitimin farklılığını ve konuşma dili ve müfredatının farklı olmasının zorluğunu çektik.'* K17 ise bu konudaki düşüncelerini, *'Eğitim sistemleri ve programları değişik ve farklı olduğu için onları öğrenmekte biraz zorlandık. Düşünce yönünden de değişiklikler vardı.'* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcıların ifadelerine göre Bulgaristan'da komünizm rejimi içerisinde yetişmiş ve eğitim almış olmaları Türkiye'ye göç ettiklerinde bir uyum

sorunıyla karşılaşmalarına neden olmuştur. Ayrıca katılımcılar Bulgaristan'da Türk ve Bulgar okullarının birleşmesi, Türkçe eğitimin yasaklanması gibi Türklere yönelik getirilen kısıtlamalarında bu konuda etkili olduğunu düşündüklerini dile getirmektedir.

Katılımcıların uyum sorunu yaşadıklarını ifade ettikleri bir diğer durum bazı konularda görüş ayrılıkları yaşamaları ve farklı bakış açılarına sahip olmalarıdır. Bazı katılımcıların bu konudaki ifadeleri şöyledir;

K7, *'Akriba evlilikleriyle karşılaşmıştık, açıkçası bu bize çok tuhaf gelmişti.'* K8, *'Evet, örneğin burada erkekler eşlerini çalıştırmıyorlardı. Bizim karı koca olarak çalışmamız insanlara ters geliyordu. Bunun sorgulandığı durumlar olmuştu. Buranın insanları onların hayat düzenlerini etkilediğimizi bile söylemişti. Bu nedenle namusumuz bile sorgulandı. Bu sebeple insanların hayat görüşü bize çok farklı geldi. Çünkü biz komünist bir sistemden gelmiştik. Bu örnek tüm sorunların sadece bir tanesidir.'* K9, *'Çevreye alışmakta çok zorlandık. Fiziki çevre ve özellikle buradaki insanların benimsedikleri sosyal durumlar bize çok farklı geldi. Buradaki insanlar da Müslüman biz de öyle ama biz onlar gibi kapalı bir hayat tarzını benimsemiyoruz. Onlarla aramızda kapanması çok zor farklar var. Bunu kapatmak için eğitimin daha açık olması gerekiyor.'* K12, *'Evet, çalışan kadınlar azdı, işyerlerinde hep erkekler vardı. Evler birbirine çok yakındı, oturduğumuz sokağı bulamıyorduk. Açıkta yani paketsiz gıda satışı çok vardı. Öyle ise yoğurt vs. almazdık. Bu sağlıksız gelirdi. Küçük yaşta çalışan çocuklar vardı. Bu olmaması gereken bir şey eğitim onlar için öncelik olmalı. Çocukların işçi olarak eve para getirmek için başka yerlerde çalıştığını burada gördük bizden farkları ve bizi şaşırtan durumu da kadınlar evde, çalışmıyor ama çocuklarını eve para getirmesi için işe yolluyor ne kadar garip bir şey. Biz ev hanımlığı diye bir şeyin olduğunu Türkiye'de gördük.'* K16 ise düşüncelerini *'Bazı konularda kız erkek ayrımı yapmaları ve tutucu davranışlar göstermeleri bizim garip gördüğümüz bir durum olmuştu. Ayrıca kılık kıyafet açısından da burada yaşayan insanlara farklı geldiğimiz zamanlar olmuştu. Kira ve ev hanımı gibi kavramlarla burada tanıştık. Olaylara bakış açısı olarak büyük farklılıklar olduğu görüşündeyim.'* şeklinde dile getirmiştir. Katılımcıların görüşlerine bakıldığında yoğun olarak sosyal ve kültürel farklılıklar nedeniyle sosyal hayata uyum sorunu yaşadıkları görülmektedir. Bu nedenle Bulgaristan göçmenlerinin fiziki çevreye ve sosyal hayata uyum sağlamakta zorlandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca Bulgaristan göçmeni kadınların iş hayatına katılmaları ve kılık kıyafet konusunda yerli halk olarak ifade ettikleri toplumdaki tepki görmeleri de rahatsız oldukları bir başka durum olmuştur.

Katılımcıların uyum sorunu yaşadıklarını ifade ettikleri bir başka konu millî kimlik ve dinî inançlarının sorgulanması olmuştur. Bazı katılımcıların bu konudaki görüşleri şöyledir;

K6, *'Biz dinî ve millî kimliğimizi kaybetmemek için ne mücadeleler verdik. Bulgaristan'dan geldiğimiz için Bulgar mısın gibi soruları duymak çok üzücü oldu.'* K14 ise, *'Biz oradan gelirken Türk ve Müslüman geldik bu kimliğimizden hiçbir şey kaybetmedik, kaybetmemek için geldik zaten her şeyimizi geride bırakıp, o nedenle bunların sorgulanması ve bilinmiyor oluşu bizi olumsuz etkiledi.'* şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcıların millî kimlik ve inançları ile ilgili farklı sorunlarla karşılaşmaları bir uyum sorunu yaşamalarına neden olmuştur. Bulgaristan'da yaşadıkları asimilasyon sürecine karşı çıkmaları ve millî kimlik ve inançları nedeniyle zorunlu göçe tabii tutulmaları nedeniyle bu konuya daha hassas yaklaştıkları görülmektedir. Ayrıca katılımcılar Bulgar Türkü, Bulgar Göçmeni gibi ifadelerden de rahatsızlıklarını dile getirmektedirler.

Tartışma ve Sonuç

Bulgaristan bağımsızlığını elde ettiği tarihten itibaren, ülkede yer alan en büyük azınlık nüfusa sahip olan Türklere üzerinde farklı politikalar sergilemeye başlamıştır. Türklere yönelik başlatılan baskı ve kısıtlamalar yer yer (1950-51 ve 1968) Türklere göç etmesine neden olmuştur. Bulgar

Komünist rejimin Türklere yönelik uygulamaya çalıştığı asimilasyon politikasının artarak devam etmesi 1989 yılında yaşanacak yeni bir göç dalgasının başlamasına neden olmuştur. Türklere yönelik uygulanan asimilasyon politikaları sonucunda Mayıs 1989 tarihinde Bulgaristan'dan ana vatan Türkiye'ye yeni bir göç hareketi başlamıştır. Bu araştırma kapsamında 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş olan Bulgaristan Türkleriyle görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler sonucunda Bulgaristan'dan göç etmiş olan Türklerin vatan kavramı, vatandaşlık algısı, bu konuda fikir ve tutumları, vatandaşlık algısının oluşumunda onları etkileyen unsurlar, Bulgaristan'da almış oldukları eğitimin vatandaşlık düşüncelerine etkisi incelenmiştir.

Katılımcıların vatan kavramına yönelik algıları incelendiğinde millî değerlerine duydukları bağlılık, baskı altına alınmadıkları özgür bir yaşam ortamı ve yaşam sürdürdükleri topraklara kendini ait hissetme üzerinde durdukları görülmüştür. Çalışkan (2014) çalışmasında, göç eden kişilerin geride bıraktıkları ve memleket olarak ifade ettikleri topraklarda etnik ve dinî kimlikleri nedeniyle dışlanmalarının ana vatana duydukları aidiyetin inşasında önemli bir etken olduğu sonucuna ulaşmıştır (s.154). Çalışmada Türk göçmenlerin vatan algısını, vatana bağlılık ile onu sahiplenme ve sahiplenilme düşünceleri üzerine inşa ettikleri görülmüştür. Ayrıca çalışmada Makedonya Türk göçmenlerinin yerliler olarak ifade ettikleri Anadolu Türklerinden farklı olarak kendilerini çalışkan, kültürlü olarak tanımladıkları ifade edilmiştir. Bu iki çalışmada da vatan algısına yönelik bulguların benzerlik gösterdiği görülmektedir. Katılımcılar bir ülkeye mensup olan ideal vatandaşı tanımlarken, vatanına ve milletine bağlılık duymasının yanında, yeterli düzeyde eğitim almış, hak ve sorumluluklarının farkında olan, çalışkan ve kültür seviyesi yüksek bireyler olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar Türkiye'nin dinî ve geleneksel değerleri ön planda tutan bir vatandaş yetiştirme anlayışına sahip olduğunu dile getirirken, Bulgaristan'da almış oldukları eğitimden yola çıkarak yerli halk olarak ifade ettikleri toplumdan, eğitim ve kültür seviyesi, çalışkan, saygılı, dürüst ve açık fikirli olma gibi özellikler bakımından ayrıştıklarını dile getirmişlerdir. Çalışkan (2019) tez çalışmasında katılımcıların kendilerini Müslüman-Türk olarak tanımladıklarını ifade ederken, çalışkan, güvenilir, bayrak sevdalısı olduklarını; kent hayatına kolay uyum sağlamalarının onları diğer vatandaşlardan ayırdığını söylediklerini ifade etmektedir (s.147). Ünal (2012) Balkanlardan göç etmiş olan Türk kökenli göçmenlerin özellikle millî kimliklerini ön planda tutarak kendilerini tanımladıklarını ifade etmektedir (s. 37). Ayrıca yerliler olarak ifade ettikleri toplumun diğer kesiminden onları ayıran çalışkan, eğitilmiş, kültürlü gibi bazı özelliklerine vurgu yaptıkları dile getirilmektedir. Hergüvenç'in (2020) çalışmasında Bulgaristan göçmenlerinin kendilerini temiz, saygılı, çalışkan, kültürlü, eğitilmiş, açık fikirli vatandaşlar olarak tanımladıklarını belirtirken yerli halktan bu özellikleri ile ayrıştıklarını ifade ettikleri görülmektedir (s. 56). Bu noktada diğer çalışmalarda elde edilen bulgular ile benzerlikler görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerini aynı zamanda Avrupa Birliği vatandaşı olarak tanımladıklarını ifade etmişlerdir. Avrupa Birliği pasaportuna sahip olmaları, Bulgaristan'da doğmuş ve hayatlarının bir kısmını orada geçirmiş olmaları ile farklılıklara saygı duymaları ve hoşgörülü olmalarının bu konuda etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcılar sahip oldukları bu hakların millî kimlik noktasında benimsedikleri anlayışı zedeleyecek bir duruma neden olmasının mümkün olmadığını ifade etmişlerdir. Bulgaristan'da millî kimlik ve dinî inançları nedeniyle baskı altına alınmaları ve farklı bir kimlik dayatmasına maruz kalmaları bu konuda hassas davranmalarında önemli bir etken olmuştur.

Katılımcıların 1989 göçü sonrasında birçok uyum sorunuyla karşılaştıkları görülmektedir. Bulgaristan göçmenlerinin, şive farkı nedeniyle yaşadıkları iletişim sorunları, eğitim sisteminin farklı olmasının getirdiği zorluklar, çalışma hayatı, giyim kuşam gibi konularda sosyal ve kültürel farklılıklar ile bazı konularda meydana gelen fikir ve görüş ayrılıkları temel olarak uyum

sorunu yaşadıkları önemli noktalar olmuştur. Ayrıca millî kimlik ve dinî inançlarına yönelik sorgulayıcı bir tutumla karşılaşmaları da toplumla uyum sorunu yaşadıkları bir başka durum olmuştur. Hergüvenç (2020) tarafından yapılan çalışmada Bulgaristan göçmenlerinin yaşadıkları uyum sorunları ifade edilirken, kadınların giyim kuşamının ve çalışma hayatında aktif olarak yer almalarının yerli halk tarafından hoş karşılanmadığı ve farklı söylemlere neden olduğu dile getirilmiştir (s.55). Ayrıca Bulgaristan göçmenlerinin karşılaştıkları akraba evliliklerini hoş görmedikleri ve onaylamadıkları da çalışmada ifade edilmektedir. Salı ve Mehmed'in (2014) çalışmasında Bulgaristan göçmenlerinin sosyal, kültürel ve ekonomik hayata uyum konusunda sorun yaşadıkları belirtilirken, Bulgaristan göçmenlerinin yerli halk ile ayrılan özelliklerinin de diğer çalışmalarda ifade edilenlerle benzer olduğu görülmektedir (s.29). Kılıçlı (2019) Bulgaristan Türkü göçmen kadınların iş hayatında Bulgar söylemiyle dışlanmaları, giyim kuşam konusunda farklı söylemlere maruz kalmaları nedeniyle yerli halk ile uyum sorunu yaşadıklarını ifade etmiştir. (s.160). Bayraklı (2007) tezinde Bulgaristan Türklerinin çalışma konusundaki tutum ve düşüncelerinin çalışma hayatına da yansımalarını belirtirken, çalışmaya engel bir sorunu olmayan herkesin çalışması gerektiğine ve ailede kadınların da iş hayatına aktif olarak katılmaları gerektiğine çalışmada değinmiştir (s.141). Ayrıca çalışmada yer alan Bulgaristan Türklerinin, kadın işgücünün evde çalışmadan ve üretmeden zaman geçirmesine bir anlam veremediklerini ifade etmeleri diğer çalışmalarda elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir.

BİLGİ NOTU:

Bu çalışma TÜBİTAK 2209-a Projesi kapsamında desteklenmiştir.

Kaynaklar

- Alişoğlu, B. (2020). *Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç olgusu ve Türk basınına göre analizi (1985-1989)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). ESOGÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Atasoy, E. & Alkar, E. (2018). Bulgaristan Müslümanlarını derinden etkileyen yeniden doğuş sürecinin geçiş döneminde sorgulanması ve yargılanması. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1 (2), 54-65.
- Atasoy, E. (2010). Siyasi coğrafya ışığında Bulgaristan Türklerinin 1989 yılındaki zorunlu göçü. *Coğrafya Dergisi*, (21), 1-17.
- Bayraklı, C. (2007). *Dış göçün sosyo-ekonomik etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) yaşayan Bulgaristan göçmenleri örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Çağlayan, S. (2009). Bulgaristan Türklerinin 1989 göçü üzerine yeni bir değerlendirme. *Sosyoloji Dergisi*, (20), 25-40.
- Çalışkan, B. (2014). 1953 göçü sonrası yücelcilerin memleket/Yugoslavya ve ana vatan/Türkiye algıları. *İnsan ve Toplum*, 4(8), 137-162.
- Çalışkan, B. (2019). *İstanbul'da yaşayan bir grup Arnavut kökenli göçmenin göç deneyimleri ve vatandaşlık algıları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, T. (2008). Bulgaristan'daki soydaşlarımızın Türkiye'ye göç etme süreçlerini etkileyen bazı değişkenlerin incelenmesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 8 (1), 55-75.
- Demirhan, H. (2019). Sözlü anlatımlarla 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan'da Türklere uygulanan asimilasyon politikaları. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 274-284.
- Demirhan, H. (2020). *Belene Adası (1984-1986) Bir kültürel soykırım, fiziksel ve psikolojik şiddet kampı*. İstanbul: İlgî Kültür Sanat Yayıncılık.

Eklemezler, S., ve Adiloğlu, S. (2021). "Yakın akraba göçü" ve 1989 göçü süreçlerinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden kadınların çalışma hayatına dair deneyimleri. *Fe Dergi*, 13(1), 71-85.

Fevzi Mehmed, F. (2015). *1989 Bulgaristan-Türkiye göçü: "Yeniden doğuş süreci" bellek ve milliyetçilik ilişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gündüz, A. O. (2015). Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü (1989 Örneği). *Aşiyen Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 2(4), 8-11

Gündüz, M. ve Gündüz, F. (2007). *Yurttaşlık bilinci*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Hacıoğlu, S. (2014). Devlet-toplum ilişkisi yaklaşımıyla Bulgaristan'dan 1989 zorunlu göçü. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 25-36.

Hacısalihoğlu, M., Hacısalihoğlu, E, N. (Ed.). (2012). *Bulgaristan'da 1984-89 azınlık politikaları ve Türkiye'ye zorunlu göç*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Balkan ve Karadeniz Araştırmaları Merkezi.

Haliloğlu, G. (2018). İbrahim Kamil, Bulgaristan Türkleri ve göçler: Bulgaristan komünist partisi gizli belgeleri (1949-1989). *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 411-418.

Hergüvenç, B. (2020). 89 Bulgaristan göçmenlerinin kimlik kurguları üzerinden şehre uyum pratikleri: Sakarya örneği. *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, (4), 35-62.

Kadıoğlu, A. (2012). *Vatandaşlığın dönüşümü: üyelikten haklara*. İstanbul: Metris Yayınları.

Kemaloğlu, İ. A. (2012). *Bulgaristan'dan Türk göçü (1985-1989)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Kılıçlı, G. (2019). Bulgaristan Türkü göçmen kadınlarının öz-kimlik inşası. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(1), 150-162.

Kurtuluş, G. (2019). *1989 Bulgaristan Türklerinin göç hikayeleri bir sözlü tarih denemesi*. Ankara: Karakum Yayınevi.

Kuş, Z. (2020). *Türkiye'de ve dünya'da vatandaşlık eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Marshall, T.H. ve Bottomore, T. (2000). *Yurttaşlık ve toplumsal sınıflar*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Memişoğlu, H. (2002). *Geçmişten günümüze Bulgaristan'da Türk eğitim tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Mumyakmaz, G.H. (2013). *Osmanlı'dan cumhuriyete vatandaşlık: masumiyet, sadakat, eşitlik, Türklük ve Türk vatandaşlığı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Özdal, B. (Ed.). (2021). *Uluslararası göç ve nüfus hareketleri bağlamında Türkiye*. Bursa: Dora Yayıncılık.

Özkan, V. (2010). *Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde siyasi otorite ile ulusal Türk azınlığı arasındaki güç ilişkileri bağlamında Belene toplama kampı (1985-86)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Patton, M. Q. (2012). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Thousand Oaks: Sage publications.

Ramadan, N. B. (2019). *Göçün insanlar üzerinde etkisinin sosyal bağlamda araştırılması: Bulgaristan göçü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Salı, J. B., ve Mehmed, F. F. (2014). 1989 Bulgaristan göçmenlerinin kültürlerarası iletişim pratikleri: Eskişehir örneği. *Selçuk İletişim*, 8(3), 5-34.

Savaş, G. E. (2011). *Kültürlerarası iletişimde dış göç olgusu ve kimlik sorunu: 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen Türk göçmenleri üzerine bir çalışma (İstanbul-İkitelli örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Seçmez, N. ve İlhan, G. O. (2021). Türklerin 89 Göçünün Dijital Çizgi Romanı: “Geriye Kalanlar”. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 743-763. Doi: 10.37669/Milliegitim.960494
- Şimşir, N. B. (2012). *Bulgaristan Türkleri*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Türk, E. (2020). Suriyeli göçmenlerin Türk vatandaşlığı hakkındaki görüş ve beklentileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (43), 162-176.
- Türker, M. (2004). *Belene adası. Zulmün ateş çemberinden anılar*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Uçman, H. (2018). *Türkiye’de vatandaşlık anlayışı: kuruluştan günümüze*. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Üstel, F. (2019). *‘Makbul vatandaş’ın peşinde, II. Meşrutiyet’ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yayıntaş, Y. (2021). Bulgaristan Muhacirlerinin Anlatımıyla 1989 Göçü. M. Bulut, C. Aksoy Sugiyama, K. Şahin (Ed.) *The Different Approaches of Academic Disciplines to the Phenomenon of Migration* içinde (423-436), Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Yıldırım, B. (2020). *Bulgaristan’da Türk varlığı ve nüfusu*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yorulmaz, S. (2012). *1984-1989 yılları arasında Bulgaristan Türklerine yönelik uygulanan asimilasyon politikaları ve göç deneyimleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zafer, Z. (2010). Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 eritme politikasına karşı direnişi. *Gazi Akademik Bakış*, 3(6), 27-44.